

Шифр «Толерантність в інклюзивному середовищі»

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ДО УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В
ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження.....	6
1.1. Поняття «толерантність» та його роль в інклюзивному освітньому середовищі.....	6
1.2. Шляхи формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами.....	10
Розділ 2. Практична перевірка ефективності шляхів формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами.....	19
2.1. Організація та реалізація педагогічного експерименту.....	19
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	23
Висновки.....	26
Список використаних джерел.....	28
Анотація.....	30
Додатки.....	33

ВСТУП

На сьогодні сучасне суспільство ставить перед собою завдання забезпечити доступність освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей та потреб. Формування толерантного ставлення до учнів з особливими освітніми потребами стає ключовим елементом успішної інклюзивної освітньої практики.

Тема важлива в будь-який час, оскільки ставлення молодших школярів до однокласників з особливими освітніми потребами може значно вплинути на їх соціальний розвиток, моральні цінності та загальний клімат в освітньому середовищі. Сучасні освітні тенденції спрямовані на створення інклюзивних середовищ, де кожен учень має можливість відчувати себе прийнятим і підтриманим.

Формування толерантного ставлення починається з раннього віку, коли діти вчаться сприймати й розуміти різницю. Молодші школярі повинні отримати можливість спілкуватися з однокласниками з особливими потребами, розуміти їхні потреби та вміти взаємодіяти з ними. Це сприяє розвитку емпатії, поваги та розуміння різниці, що є ключовими складовими будь-якого толерантного суспільства. Важливо створювати у школярів свідомість про те, що різноманітність – це не просто природна чи об'єктивна реальність, але й цінний ресурс. Вона збагачує наше життя, доповнює наші досвід та відкриває нові перспективи. Інклюзивна освіта надає можливість кожному учневі розвиватися на власному рівні та відчувати себе важливою та цінною частиною навчального колективу.

Для досягнення цієї мети важливо включати спеціальні програми, тренінги та уроки з розвитку соціальних навичок, де діти можуть учитися сприймати різноманітність і відчувати себе комфортно в будь-якому середовищі. Також важливо, щоб вчителі та батьки брали активну участь у цьому процесі, моделюючи та підтримуючи толерантність та відкритість до різниці.

Загалом, формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами є важливою складовою сучасної освітньої практики. Це сприяє створенню гармонійного, відкритого та дружнього навчального середовища, де кожен учень має можливість розвиватися на повну міру та відчувати себе повноцінним членом шкільної спільноти.

Особливості толерантних взаємовідносин учнів в інклюзивному класі вивчалися науковцями О. Василенко, В. Вінс, О. Гавриловим, Т. Ілляшенко, Л. Іскрою, Р. Попелюшко, Т. Садковою, Л. Тарабасовою, С. Томчук та ін. Питання толерантності знаходять відображення у законодавчих документах: Закон України: «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про дошкільну освіту; Конвенції ООН «Про права дитини», «Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю», Наказі Міністерства освіти і науки України від «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» тощо.

Актуальність проблеми зумовили вибір теми наукової роботи: **«Формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі».**

Об'єкт дослідження – процес виховання толерантності у молодших школярів.

Предмет дослідження – шляхи формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Метою цієї наукової роботи є експериментальна перевірка ефективності визначених шляхів формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Завданнями наукової роботи є:

– встановлення ролі толерантності в інклюзивному освітньому середовищі;

- визначення рівнів сформованості толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами;
- вивчення шляхів формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі;
- експериментальна перевірка ефективності визначених шляхів формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Методи дослідження. Застосовувався комплекс діагностичних методів, придатних для дітей молодшого шкільного віку: анкетування, опитування, спостереження тощо.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть використовуватися у освітньому процесі початкової школи під час формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складається з 45 сторінок (основна частина – 30 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття «толерантність» та його роль в інклюзивному освітньому середовищі.

Для визначення сутності процесу формування толерантного ставлення молодших школярів слід з'ясувати значення такого поняття, як «толерантність». Так, за філософським енциклопедичним словником «толерантність» – це термін, котрим позначають доброзичливе або, принаймні, стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних). Світоглядною основою толерантності є поцінування різноманітності – природної, індивідуальної, культурної [13].

В «Енциклопедії освіти» знаходимо наступне визначення толерантності: «це як готовність прийняти інших такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах згоди через розвиток їхньої особистості, відкритої до сприйняття інших культур, здатної поважати багатогранність людської думки, запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами» [3, с. 912-913].

У педагогіці поняття «толерантність» визначається як така риса особистості, яка проявляється в готовності приймати людину такою, якою вона є і взаємодіяти на засадах згоди і порозуміння і знаходить виявлення у повазі й визнанні рівності, прагненні до порозуміння з іншими, уникнення тиску і домінування [1].

Відповідно до «Декларації прав толерантності»: «толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливорює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» [2].

Відповідно до соціального аспекту цієї ж декларації «Толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, удома і на роботі необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, уважність один до одного та почуття солідарності. Засоби комунікації здатні відіграти конструктивну роль у сприянні вільному і відкритому діалогу та спілкуванню, роз'ясненню ваги толерантності та загроз, що їх несе байдужість до проявів нетолерантності з боку груп та ідеологій» [2].

Структура толерантного ставлення молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами являє собою сукупність таких компонентів, як когнітивний, оцінно-ціннісний, психолого-емоційний, поведінковий. Когнітивний компонент передбачає поінформованість про різні категорії людей, сформованість уявлень про норми моралі, які регулюють взаємини людей; здатності зрозуміти іншу людину, її потреби, настрої, вчинки.

Оцінно-ціннісний компонент толерантності передбачає ставлення до людини як до найвищої цінності, визнання гідності кожного, а також уміння об'єктивно оцінювати себе та вчинки людей, їх дії, поведінку, справедливо ставитись до оточуючих. Система цінностей визначає світоглядну позицію людини і, відповідно, вчинки, поведінку в цілому [8].

Психолого-емоційний компонент характеризується емоційною стабільністю, орієнтацією в почуттєвій сфері, як власній, так і інших людей, також такими емоціями та почуттями, як радість спілкування, задоволення від комунікацій, спільної роботи, зацікавлення іншим, інтерес, подив, спокій, почуття достоїнства, гідності, поваги, захищеності, емпатійність [8].

Поведінковий аспект включає в себе втілення в життя етичних стандартів поведінки та спільних дій з іншими, здатність слухати, спілкуватися без конфліктів і спільно працювати, надавати і отримувати допомогу, а також вчиняти морально правильні дії з власного бажання. Для толерантної особистості характерно визнання різноманітності світу та уміння слухати та розуміти будь-які погляди, глибше вникаючи у їх суть. Толерантна поведінка

виникає як результат формування уявлення про іншу особу як суб'єкта спілкування та взаємодії.

У структурі міжособистісної толерантності всі складові є нероздільними, вони взаємодіють у реальному виховному процесі, що виявляється у діалектичній єдності та взаємозумовленості, сприяючи розвитку та трансформації молодшого школяра у толерантного учасника спілкування й діяльності.

Розглянемо основні поняття, що пов'язані з інклюзивним освітнім простором. Так, поняття «інклюзивне освітнє середовище» міститься в Законі України «Про освіту», а саме: «це – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [11].

Відповідно до Концепції розвитку інклюзивної освіти: «Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [6].

«Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання».

На думку М. Порошенко: «інклюзивна освіта – це безперервний процес, спрямований на створення інклюзивного освітнього середовища на основі принципів толерантного ставлення, поваги до індивідуальних особливостей дитини і недопущення дискримінації» [10, с.22].

За визначенням проф. А. Колупаєвої «Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти – цінні й активні

члени суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги» [9, с.14].

Отже, можемо зробити висновок, що поняття «інклюзія» та «толерантність» взаємопов'язані, оскільки інклюзія включає в себе толерантність до різних індивідуальних потреб, переконань, характеристик та особливостей людей. Поняття толерантності в інклюзивному класі означає вміння приймати, розуміти та поважати інших людей, незалежно від їхньої статі, раси, національності, віросповідання, здібностей або будь-яких інших особливостей.

Таким чином, толерантність є основою створення позитивного інклюзивного освітнього середовища, де всі учні можуть почувати себе комфортно. Це розвиває розуміння спільності та міжкультурної взаємодії, сприяє соціальній інтеграції та позитивним взаємовідносинам серед учнів. Для реалізації толерантності в інклюзивному класі важливо створити безпечне та відкрите середовище, де всі діти почувують себе рівними та розуміють, що різноманітність є природною часткою нашого світу. Таке середовище дозволяє кожному учневі виробляти та виявляти свої навички, таланти та інтереси.

1.2. Шляхи формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами

Формування толерантного ставлення до учнів з особливими освітніми потребами вимагає комплексного підходу і може здійснюватися через наступні шляхи:

- створення толерантного освітнього середовища;
- застосування різноманітних форм, методів та засобів виховання толерантності в учнів початкової школи
- психолого-педагогічна просвіта батьків щодо виховання толерантності до дітей з особливими освітніми потребами;
- надання вчителям необхідної підтримки, знань і навичок для ефективної роботи з учнями з особливими освітніми потребами та формування толерантного середовища в класі.

Створення толерантного освітнього середовища – це процес, що вимагає комплексного підходу та узгоджених дій з боку всіх учасників освітнього процесу. Дослідниця Т. Єжова виокремлює два шляхи побудови толерантного освітнього середовища. «Перший полягає в припиненні негативних реакцій одних дітей відносно інших. Проте такі припинення забезпечують лише мінімальний рівень поваги до іншого. Другий шлях полягає у створенні умов, необхідних для досягнення всіма учнями високого соціального статусу й усвідомлення соціальної значущості кожного з них» [4].

У контексті інклюзивної школи – це означає визнання всіх учнів як однаково цінних для суспільства, збільшення їхньої участі у культурному житті закладу, а також адаптацію методики навчання так, щоб вона повністю задовольняла потреби всіх учнів. Метою є зняття бар'єрів перед отриманням ними знань та повноцінною участю у шкільному житті та інтеграції їх у загальноосвітнє середовище. Крім того, важливим є забезпечення безпеки та захисту всіх учасників освітнього процесу, включаючи заходи проти будь-якої форми дискримінації, насильства чи виключення. Варто відзначити, що найбільш ефективним є поєднання обох підходів.

До методів формування толерантного ставлення молодших школярів до однолітків з ООП можемо віднести: методи формування свідомості в особистості, які включають:

– етичні бесіди, розповіді, пояснення на теми: «Друзі з усього світу: як бути толерантними до різних культур», «Кожен особливий: толерантність до індивідуальності», «Будьте добрими одне до одного: толерантність у повсякденному житті», «Сміх та дружба: як толерантність робить нас сильнішими разом», «Маленькі герої: як виявляти толерантність у ваших вчинках», «Толерантність - це суперсила» та ін;

– дискусії та обговорення. Організація відкритих обговорень і дискусій з питань толерантності, різноманітності, прав людини допоможуть усвідомити важливі аспекти цих концепцій;

– метод прикладу. Вчитель повинен виступати як приклад толерантної поведінки, проявляючи повагу та розуміння до різних культур, відмінностей та індивідуальних особливостей кожного учня.

Ці методи можуть бути ефективними інструментами для виховання толерантності серед учнів початкової школи та сприяти створенню гармонійної та сприйнятливої атмосфери у класі та школі загалом.

Наступною групою є методи організації діяльності й набуття досвіду суспільної поведінки, сюди можемо віднести:

- рольові ігри. Участь у рольових іграх, де учні можуть відтворювати ситуації взаємодії з різними людьми та вирішувати конфлікти шляхом толерантного спілкування;
- ситуативні вправи. Проведення вправ, які створюють ситуації, де учні мають виявити толерантну реакцію на різні точки зору та культурні відмінності;
- проекти та групові завдання, колективні творчі справи. Колективна творча спільна робота сприяє розвитку толерантності, особливо коли діти отримують можливість спілкуватися з педагогом та між собою у відкритій та партнерській атмосфері;

- створення виховних ситуацій. Вчитель повинен організовувати спеціальні ситуації, в яких діти можуть взаємно допомагати одне одному, приймати власні рішення та висловлювати свої думки, при цьому поважно ставлячи до думки інших. Діти, що надають допомогу своїм товаришам з особливими освітніми потребами, мають можливість навчатися та розвиватися на засадах взаємодопомоги та рівності. Цей тип взаємодії сприяє підвищенню самооцінки нормотипових дітей, відчуттю власної корисності для суспільства та розвитку справжнього товариства.

До методів стимулювання поведінки й діяльності можемо віднести: змагання та заохочення.

1. Змагання може бути корисним методом формування толерантності в інклюзивному класі, якщо воно використовується відповідально та з урахуванням потреб учнів з різними особливостями. Так, командні змагання, де учасники мають різні здібності та потреби, можуть сприяти співпраці, взаєморозумінню та толерантності. Кожен учасник може внести свій внесок у складання загальної стратегії. Участь у спортивних іграх або змаганнях з правилами, які модифіковані для врахування потреб учнів з ООП, забезпечують участь всіх учнів у спільній діяльності та сприяють взаєморозумінню. Організація творчих конкурсів, таких як художні конкурси, літературні конкурси або музичні виступи, де кожен учень може проявити свої унікальні здібності та інтереси, може сприяти розвитку емпатії та толерантності.

Після завершення змагань важливо провести обговорення з учнями про те, як вони почуваються, як співпрацювали, які виклики виникали та які успіхи були досягнуті. Це допоможе зміцнити розуміння та толерантність один до одного.

Важливо також забезпечити, щоб змагання були організовані таким чином, щоб усі учні мали рівні можливості для участі та успіху, щоб вони відбувалися в атмосфері поваги та підтримки один одного.

2. Заохочення може бути дуже ефективним методом формування толерантності в інклюзивному класі, оскільки воно сприяє позитивним

міжособистісним взаємодіям і підтримує взаєморозуміння між учнями з різними освітніми потребами. У цьому контексті варто дати деякі рекомендації вчителям, які працюють в інклюзивному класі:

- відзначаєте досягнення кожного учня, незалежно від їхніх здібностей або особливостей. Похвала за зусилля, спроби та досягнення допомагає створити позитивну атмосферу в класі та підтримує відчуття власної цінності у кожного учня;

- заохочуйте співпрацю та взаємодопомогу між учнями, щоб вони могли досягати спільних цілей. Підкреслюйте важливість та цінність різноманітності, показуючи, як різні здібності та досвід можуть доповнювати один одного;

- пропонуйте завдання або проекти, які спонукають учнів до розуміння та співчуття до інших. Наприклад, ділові ігри або рольові ігри можуть допомогти учням розуміти точки зору інших людей та розвивати толерантність;

- будьте прикладом толерантної поведінки у своїх власних взаємодіях з учнями та між учнями. Показуйте шанобливе ставлення до різних точок зору та ідентифікацій, а також вміння слухати і розуміти інших;

- проводьте обговорення про те, що означає бути толерантним, та які конкретні кроки можуть бути зроблені для сприяння толерантності в класі. Регулярна рефлексія над цими питаннями допомагає учням усвідомити важливість толерантності в їхньому житті та взаємодії з іншими.

Ці методи допомагають створити в класі атмосферу поваги, співпраці та розуміння, що сприяє розвитку толерантності серед учнів.

Ми вважаємо, що для досягнення значних результатів у формуванні толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами, варто використовувати комбінацію методів виховної роботи та психологічного впливу, через інтерактивні форми взаємодії з дітьми. Наприклад, можна проводити тренінги з розвитку толерантності, застосовувати арт-терапію, ігрові технології (сюжетно-рольові ігри, ігри-квести).

У теорії та практиці спеціальної освіти, арт-терапія розглядається як синтез мистецтва, психології та медицини. Вона включає в себе набір методик, що ґрунтуються на застосуванні різноманітних видів мистецтва у символічній формі для стимулювання розвитку творчого потенціалу дитини та корекції психосоматичних і психоемоційних відхилень у її особистісному розвитку. З метою корекції використовуються різні типи арт-терапії, включаючи ізотерапію (використання образотворчого мистецтва для терапевтичного впливу), бібліотерапію (використання читання для терапевтичного впливу), казкотерапію, музикотерапію, вокалотерапію, драмтерапію, пісочну терапію та лялькотерапію.

Арт-терапія дозволяє учням дивитися на світ через різні образи та символи, що сприяє розширенню їхнього розуміння різноманітності та інклюзії; допомагає виразити свою унікальну ідентичність через творчість, а також виявити та цінувати індивідуальність інших.

У молодшому шкільному віці гра має направлений виховний характер і може сприяти розвитку розумових здібностей та формуванню особистісних якостей дитини. Зокрема, сюжетно-рольова гра є ключовим методом навчання, під час якого встановлюються правила взаємин у колективі, формуються важливі соціальні компетенції. Головною метою проведення сюжетно-рольових ігор зі школярами є розносторонній розвиток індивідуальності дитини під час використання вигаданого сюжету та конкретної ситуації.

Тренінг може бути дуже ефективним методом формування толерантності в інклюзивному класі. Це структурована програма, спрямована на розвиток конкретних навичок та компетенцій, які сприяють взаєморозумінню, співпраці та поваги до різниці. Під час проведення тренінгу формуються комунікаційні навички, емпатія та розуміння, навички спільної роботи та співпраці, де учні вчаться цінувати та використовувати різноманітність.

До ефективних засобів формування толерантного ставлення в інклюзивному класі можемо віднести: читання та обговорення казок, художньої літератури, перегляд мультфільмів, інклюзивний туризм.

На думку дослідниці О. Максимової «казка має величезний виховний потенціал, є гарним помічником у формуванні основ спілкування і поведінки. Казка розвиває дитячу особистість, особливо мовлення та уяву, знімає страхи і тривоги. Вона ненав'язливо і доступно розкриває перед малечею мораль нашого суспільства, вводить у світ взаємин і ставлень до однолітків, до молодших та старших людей, формує систему цінностей. З казкових героїв діти беруть приклад, їх хочуть наслідувати, обирають ідеалом, на який прагнуть бути схожим. Казка дітям набагато цікавіша і дієвіша за нудні промови і повчання дорослих. Безсумнівна користь від казки і в позитивних емоціях малюка, який її слухає. Казка часто стає реальним сценарієм у житті людини, і не тільки в дитячі роки, а і у дорослому житті. Під її впливом формуються лінії поведінки в реальному світі» [7]. Отже, вправному педагогу казка може служити засобом впливу на дитячу душу та свідомість, визначаючи їхнє ставлення до світу навколо та сприяючи формуванню толерантності, дбайливості та чутливості. Виховання за допомогою казок призводить до розвитку цінних особистісних якостей, таких як повага до інших, уміння розглядати їхні погляди, доброта, співчуття та бажання надати допомогу.

Аналіз казок та літературних творів, які пропагують цінності толерантності та різноманітності, відкриває багатоцінні перспективи для виховання та навчання дітей, а також для підтримки розвитку толерантного ставлення в суспільстві. Ось кілька прикладів таких творів та їхніх ключових цінностей:

1. «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері. Ця казка не лише вчить про важливість дружби та любові, але й розкриває тему різниці між людьми та різних поглядів на життя. Вона нагадує нам про необхідність розуміння та прийняття інших, навіть коли вони відрізняються від нас.

2. «Дракончик Тимофій» Ксенії Лукянової. Казка розповідає про дружбу між драконом Тимофієм та дітьми, які вчать його толерантності та прийняття різниці. Вона показує, що навіть ті, хто здається іншими, можуть мати велике серце.

3. «Щасливий принц» Оскара Уайльда. Ця казка викриває соціальні нерівності та безпомічність бідних та нещасних, підкреслюючи важливість співчуття та допомоги слабким. Вона вчить нас бачити красу та доброту у всіх людях, незалежно від їхнього статусу чи стану.

4. «Три ковзани» Євгенії Гуцало. Казка розповідає про дітей з різними характерами та здібностями, які навчаються співпрацювати та допомагати один одному. Вона нагадує нам, що кожна людина має свої сильні сторони, які можна використати для досягнення спільної мети.

5. «Казка про жабенята» Івана Франка. Казка відображає тему толерантності та прийняття різниці. Вона розповідає про жабенят, які намагаються стати такими ж, як і інші тварини, але виявляють, що кожен має свої унікальні якості та природні здібності, які потрібно поважати та приймати.

Вибрані казки демонструють різноманітність та цінність кожної людини, а також важливість толерантності та прийняття різниці. Вони надихають читачів розглядати світ з відкритим серцем та розумінням, що сприяє побудові більш гуманного та толерантного суспільства.

На нашу думку, одним з ефективних засобів формування толерантності у молодших школярів виступає інклюзивний туризм. Науковці розглядають «Інклюзивний туризм для дітей та молоді з особливими освітніми потребами як сучасний вид туризму, який дозволяє включити в туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану» [12].

Формами організації інклюзивного туризму для дітей з ООП є: походи вихідного дня, виїзди на природу, екскурсії до визначних місць, багатоденні походи, екскурсії, подорожі, фестивалі, оздоровчі табори, злети, туристські змагання-конкурси, походи фізкультурно-оздоровчого характеру, краєзнавчі експедиції та ін.

Інклюзивний туризм для дітей з особливими освітніми потребами відкриває нові можливості для співпраці, навчання та взаєморозуміння. Це

сприяє розвитку толерантності та позитивних взаємин, які є ключовими для гармонійного та інклюзивного суспільства.

Під час інклюзивної туристичної діяльності для учнів відкривається спектр можливостей:

- спільні подорожі дозволяють разом відкривати нові місця, вивчати культури та традиції інших народів. Це сприяє спільному розумінню та зближенню;

- знайомство з різноманітністю культур та способів життя під час мандрівок допомагає дітям розширити своє світосприйняття та розуміння інших, що є ключовим елементом толерантності;

- участь у спільних фізичних вправах та розвагах під час подорожей стимулює співпрацю та взаємодопомогу між дітьми з різними потребами; під час спільних подорожей діти мають можливість спостерігати за потребами один одного та вчаться виявляти розуміння та підтримку;

- участь у спільних туристичних подіях допомагає дітям створити позитивні спогади та враження про спільний час, проведений разом з різними людьми;

- діти мають можливість досліджувати нові ідеї та концепції, що сприяє розвитку їхньої творчості та інноваційного мислення.

З врахуванням потреб та можливостей кожного учасника, інклюзивний туризм сприяє створенню сприятливого та підтримуючого середовища, де кожен відчуває себе прийнятим та цінним. Це сприяє розвитку толерантності та сприйняттю різноманітності як природної частини групової взаємодії.

Формування толерантності у дитини, як і будь-якої іншої якості, стає набагато простіше, коли батьки є союзниками педагогів у цьому процесі.

У своїй науковій розвідці Л. Іскра стверджує, що «негативне ставлення до появи в класі дитини з особливими потребами висловлюють до 60-ти відсотків батьків здорових дітей. Тому з батьками здорових учнів необхідно проводити цілеспрямовану роботу, роз'яснювати їм важливість виховання в дітей толерантності й культури міжособистісного спілкування. При цьому сам

педагог має бути прикладом толерантного й поважного ставлення до інших, показувати позитивний зразок гуманної взаємодії з родиною» [5].

Організація співпраці з батьками учнів класу для виховання толерантності до дітей з особливими потребами включає в себе ряд заходів, що спрямовані на залучення батьків до розуміння та підтримки цінності різноманітності та важливості відкритого та прийнятного ставлення до всіх дітей у класному колективі. Серед таких заходів можуть бути організація зустрічей з батьками для обговорення теми толерантності, проведення тренінгів або семінарів, впровадження спільних проєктів з виховання та розвитку толерантності, а також створення сприятливого середовища для відкритого обміну думками та досвідом серед батьків. Така взаємодія допоможе збільшити рівень розуміння та підтримки батьків у питаннях виховання толерантності у своїх дітей та в класному колективі загалом.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Організація та реалізація педагогічного експерименту

З метою виявлення стану сформованості толерантності у молодших школярів було проведено констатувальний етап експерименту. На цьому етапі ставилися такі завдання:

- підібрати методи дослідження толерантності у молодших школярі;
- визначити рівні сформованості толерантності у молодших школярі.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Уманська гімназія № 8 Уманської міської ради Черкаської області. Дослідженням було охоплено 18 учнів 4 класу початкової школи.

На констатувальному етапі експериментальної роботи, вивчався рівень сформованості толерантності у молодших школярів. З цією метою застосовувався комплекс діагностичних методів, придатних для дітей молодшого шкільного віку: анкетування, опитування, спостереження тощо.

Так, учням 4 класу було запропоновано дати відповіді на запитання:

1. Що означає для вас поняття «толерантність»?
2. Чи вважаєте ви, що всі учні, незалежно від їхніх особливих потреб, мають однакові права та можливості?
3. Чи товаришуєте Ви з однолітками, які мають особливі освітні потреби?

На перше запитання деякі учні дали відповідь, що це «розуміння інших людей», «добро». Але більшість взагалі не орієнтувались у визначенні цього поняття. Проте, на друге та третє запитання всі учні дали позитивну відповідь. Це ми можемо пояснити тим, що в класі навчаються двоє учнів з особливими освітніми потребами і діти постійно комунікують між собою.

Далі учням було запропоновано дати відповіді на запитання анкети-тесту А. Морозової «На скільки ви толерантні» (Додатку А). Анкета-тест складався з 15 тверджень, на які учні повинні були відповісти наскільки вони згодні чи не згодні з наведеними нижче твердженнями та поставити галочку поруч з потрібною відповіддю. Для кількісного аналізу підраховувався загальний результат. Кожній відповіді на пряме твердження присвоювався бал від 1 до 6 («Абсолютно не згоден / не згодна» – 1 бал, «Цілком погоджуюсь» – 6 балів). Відповідям на зворотні твердження присвоювались реверсивні бали («Абсолютно не згоден / не згодна» – 6 балів, «Цілком погоджуюсь» – 1 бал). Потім отримані бали додавались та визначився рівень толерантності особистості.

Високий рівень. Діти з цим рівнем толерантності проявляють повагу, розуміння та прийняття дітей з особливими потребами. Вони демонструють бажання допомогти та підтримати своїх однолітків, незалежно від їхніх відмінностей. Зазвичай ці діти виявляють інтерес до розуміння інших та можуть активно взаємодіяти з дітьми з особливими потребами.

Середній рівень. Діти з цим рівнем можуть мати деяке розуміння потреб дітей з особливими потребами, але це розуміння може бути обмеженим або поверхневим. Вони можуть виявляти волю до спілкування з цими дітьми, але можуть бути не впевнені, як правильно вести себе в таких ситуаціях.

Низький рівень. Діти з цим рівнем можуть виявляти недостатнє розуміння та повагу до дітей з особливими потребами. Вони можуть демонструвати відчуття страху, неприйняття або відстані від таких дітей. Їхня поведінка може бути виражена у формі відмови взаємодіяти з дітьми з особливими потребами.

Узагальнені результати експерименту: у 36% респондентів – високий рівень, у 39% – середній, у 25% – низький рівень сформованості толерантного ставлення до дітей з ООП.

Узагальнення результатів цього етапу констатувального експерименту подано в діаграмі 2.1.

Отже, ми дійшли висновку, що більшість дітей класу перебувають на середньому рівні.

При організації дослідницької роботи ми враховували, що хоча навчальна діяльність і є провідною у молодших школярів, вони все ж з більшим задоволенням граються, ніж навчаються. Тому з метою виявлення толерантного ставлення молодших школярів до дітей з ООП їм було запропоновано ряд заходів із застосуванням різноманітних виховних методів та засобів.

Першим був перегляд коротеньких мультфільмів (2-5 хв), про толерантність, в яких закладена глибока ідея: не засуджувати інших, не боятися людей з особливостями розвитку, навчитися знаходити спільну мову, співчувати і поважати права кожного.

Так, мультфільм «Вірте у любов, вірте у Різдво» розповідає історію про їжачка Генріха, який, через свої гострі голки, має проблеми у спілкуванні з однолітками. Його гострі голки ненавмисно завдають болю іншим, що призводить до того, що діти уникають його та не хочуть грати з ним. Генріх відчуває себе дуже самотнім і страждає від своєї особливості. Проте,

напередодні Різдва, Генріх помічає, як його однокласники таємно обговорюють щось, глянувши в його бік. Це засмучує його ще більше. Але коли він виходить на шкільне подвір'я, він знаходить несподіваний сюрприз – діти підготували для нього подарунок, який дозволить йому зробити свої голки м'якими.

Під час перегляди мультфільму «Струни» діти побачили наскільки сильно і на краще змінилося життя дівчинки Марії, коли вона познайомилася з особливим хлопчиком, у якого діагностували ДЦП. Цей фільм іспанського мультиплікатора Педро Соліса в 2016 році удостоївся премії Гойя. Соліс присвятив його своїм дітям – дочці Алехандрі і синові Ніколасу.

Мультфільм «Дивовижна річ» ілюструє, що кожна людина унікальна, існують очевидні відмінності (такі як зріст, вік, колір волосся і т. д.), але існують і ті, які залишаються непомітними (наприклад, уподобання та мрії). Також показано, що кожен має унікальний мозок, що призводить до різноманітних схильностей, талантів і світосприйняття.

Перегляд цього мультфільму допоможе зрозуміти, чому діти з розладом аутистичного спектру сприймають навколишній світ по-іншому і часом поведуться неординарно. Це допоможе пояснити школярам, що такі особливості роблять спілкування складним, але не виключають його, і незважаючи на труднощі, воно можливе і потрібне.

Наступною ми провели виховну годину «Толерантне ставлення до дітей з ООП». Мета якої: вчити «творити» добро через добрі справи, оволодівати мистецтвом спілкування та навичками взаємодопомоги; розвивати уявлення про такі поняття моралі, як доброта, чуйність, уважність, доброзичливість, співчуття; виховувати в учнів толерантне ставлення до людей-інвалідів, доброзичливе відношення, вміння співчувати людині, бажання прийти на допомогу та робити (хоч ненадовго) їх щасливими.

Під час виховної години використовувались різні інтерактивні вправи та ігри для розвитку толерантності у молодших школярів (додаток Б).

Ще одним цікавим виховним заходом було проведення квест-гри «Толерантність як запорука людяності». Основними цілями та завданнями були:

- розвинути у дітей розуміння почуттів інших людей, що виникають у проблемних ситуаціях;
- дати узагальнене уявлення про доброзичливість і толерантність;
- виховувати якісне ставлення до людей які поруч;
- прищеплювати навички ввічливості з друзями та рідними.

Молодші школярі відвідали такі зупинки: «Ці компліменти для тебе», «Інформаційна хвилинка про толерантність», «Квітка толерантності», «Прикметник добери», «Стежками фольклору», «Людина з планети Земля», «Із життєвого досвіду», «Чарівні окуляри», «Дерево толерантності» (додаток В).

Під час проведення квест-гри діти брали активну участь, висловлювали власну думку, ділились досвідом спілкування з однолітками з особливими освітніми потребами. На нашу думку, ця гра відкрила нові горизонти та сприяла позитивній зміні у їхньому світосприйнятті, розширюючи їхнє розуміння різноманітності та важливості толерантного ставлення до всіх людей.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Завдання формувального експерименту полягають у наступному:

1. апробувати систему виховних заходів щодо формування толерантності у дітей молодшого шкільного віку;
2. експериментально перевірити, чи сприяє залучення дітей до різноманітних виховних заходів їхньому розвитку толерантного ставлення до дітей з ООП;
3. виявити та проаналізувати динаміку формування та прояву основних ознак толерантності.

На прикінцевому етапі нашого дослідження ми задали знову ряд питань,

1. Яку людину Ви вважаєте толерантною?

2. Чи будете Ви товаришувати з дітьми з ООП?

3. Який з проведених заходів Вам сподобався найбільше?

Як показав експеримент, 50% учнів продемонстрували високий рівень розуміння поняття «толерантність». Вони вказали на такі характеристики толерантної особистості як «проявляє доброзичливість та терпимість», «виявляє співчуття», «вміє спокійно вислухати думку іншої людини» та «добре спілкується з іншими людьми».

43% дітей показали середній рівень розуміння поняття «толерантність». У них існують неструктуровані уявлення про це. Учасники, які належать до цього рівня, дали такі відповіді: «людина, яка уникає конфліктів», «людина, яка веде себе виховано», «добра людина» і т. д. 7% не змогли дати чіткої відповіді.

На друге запитання всі діти відповіли позитивно. Щодо третього питання, то найбільше сподобалось участь у квест-грі, адже учні активні і люблять взаємодіяти між собою. Хоча й перегляд мультфільму викликав безліч позитивних емоцій.

Крім того, ми провели повторну тест-анкету. Узагальнені результати наведені в діаграмі. 2.2.

Перевірка результативності експерименту показала такі зміни у рівнях сформованості толерантного ставлення молодших школярів до учнів з

особливими освітніми потребами: високий - 36% (на початку експеримента) - 50% (в кінці експерименту); середній - 39% (на початку експеримента) - 43% (в кінці експерименту); низький - 25% (на початку експеримента) - 7% (в кінці експерименту). (діаграма 2.3.).

Таким чином, ми дійшли висновку, що запропоновані нами методи, форми та засоби були досить ефективними, а формування толерантного ставлення до учнів з особливими потребами у сучасному освітньому середовищі є не лише моральним і етичним вимогою, але й стратегічно важливим кроком для побудови справедливого, інклюзивного та розвиваючого суспільства.

ВИСНОВКИ

У нашому сучасному суспільстві стоїть актуальна проблема сприйняття та взаємодії між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми однолітками з нормотиповим розвитком. Згідно з міжнародними дослідженнями у сфері інтеграції, з'являється важливе підтвердження того, що діти, які в ранньому віці вчаться спілкуватися та співпрацювати з однолітками з особливими освітніми потребами, менше схильні до вияву негативної поведінки, включаючи відчуття відкидання, неприйняття або расизму, як у підлітковому, так і у дорослому віці. Таким чином, забезпечення толерантного та сприйнятливого ставлення молодших школярів до своїх однолітків з особливими освітніми потребами є ключовим аспектом успішної інклюзивної педагогіки.

У процесі дослідження окреслено поняття «толерантність» відносно різних поглядів: філософських, соціологічних, педагогічних. Визначено структуру толерантності. У структурі міжособистісної толерантності всі складові є нероздільними, вони взаємодіють у реальному виховному процесі, що виявляється у діалектичній єдності та взаємозумовленості, сприяючи розвитку та трансформації молодшого школяра у толерантного учасника спілкування й діяльності.

Установлення ролі толерантності у інклюзивному освітньому середовищі є ключовим аспектом забезпечення успішної соціальної адаптації та навчання кожного учня. Толерантність в цьому контексті визначається як уміння приймати та поважати різницю, будуючи гармонійні взаємини на основі різноманітності.

Визначено шляхи формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі: створення толерантного освітнього середовища; застосування різноманітних форм, методів та засобів виховання толерантності в учнів початкової школи; психолого-педагогічна просвіта батьків щодо виховання толерантності до дітей з особливими освітніми потребами; надання

вчителям необхідної підтримки, знань і навичок для ефективної роботи з учнями з особливими освітніми потребами та формування толерантного середовища в класі.

На основі методів дослідження було виявлено три рівні толерантного ставлення молодших школярів: високий, середній, низький. Більшість учнів знаходилось на середньому рівні.

Під час проведення експериментальної роботи було застосовано різноманітні методи, форми та засоби виховання щодо толерантного ставлення, а саме: перегляд мультфільмів «Вірте у любов, вірте у Різдво», «Дивовижна річ», «Струни»; виховна година «Толерантне ставлення до дітей з ООП»; квест-гра «Толерантність як запорука людяності» із застосуванням інтерактивних методів тощо.

Перевірка результативності експерименту показала такі зміни у рівнях сформованості толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами: високий – 36% (на початку експеримента) – 50% (в кінці експерименту); середній – 39% (на початку експеримента) – 43% (в кінці експерименту); низький – 25% (на початку експеримента) – 7% (в кінці експерименту).

Таким чином, ми дійшли висновку, що мети дослідження було досягнуто. Отже, дослідження щодо формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі є не лише актуальним, але й суттєвим для подальшого розвитку освіти та суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа* : науково-педагогічний журнал. 2011. № 3. С. 10–14.
2. Декларація принципів толерантності. Верховна Рада України. 2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення: 12.02.24).
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Єжова Т. Є. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць*. Київ. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. 2012. № 9 (11). С. 66 – 71.
5. Іскра Л. В. Організаційно-педагогічні умови формування толерантного ставлення молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий огляд*. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2191> (дата звернення: 12.02.24).
6. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 12.02.24).
7. Максимова О. О. Виховання міжособистісної толерантності у дітей засобами казок В. Сухомлинського. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2017. (5 (91)). С. 62-66. ISSN 2076-6173
8. Максимова О. О. Змістова структура толерантності дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2017. С 37-41.
9. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ : «А. С. К.», 2012. 308 с.

10. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с. URL: <http://poroshenko.com/data/group/21/site2-bff4eba3e5.pdf> (дата звернення: 10.02.2024).

11. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.02.2024).

12. Резніченко І. Г. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді засобом інклюзивного туризму. *Modern directions of scientific research development*. Proceedings of the 16th International scientific and practical conference. VoScience Publisher. Chicago, USA. 2022. Pp. 134-144.

13. Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. С. 642

АННОТАЦІЯ

Актуальність роботи. «Формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі» – тема, яка залишається дуже актуальною в сучасному освітньому контексті, оскільки інклюзивна освіта стає все більш поширеною практикою в багатьох країнах світу та Україні зокрема. Забезпечення толерантного та сприйнятливого ставлення молодших школярів до своїх однолітків з особливими освітніми потребами є ключовим аспектом успішної інклюзивної педагогіки. У сучасному світі стикаються зі значним розмаїттям індивідуальних потреб та можливостей учнів. Формування толерантного ставлення у молодших школярів відіграє важливу роль у створенні сприятливого середовища для всіх учасників освітнього процесу. Така робота сприяє підтримці позитивних взаємин, розвитку емпатії та розумінню різноманітності. Крім того, успішна інклюзивна практика впливає на підготовку майбутніх громадян, які будуть жити в різноманітних соціокультурних середовищах. Тому дослідження у цьому напрямку є надзвичайно важливими для сучасного освітнього простору.

Метою цієї наукової роботи є експериментальна перевірка ефективності визначених шляхів формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Завданнями наукової роботи є:

- встановлення ролі толерантності в інклюзивному освітньому середовищі;
- визначення рівнів сформованості толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами;
- вивчення шляхів формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі;

– експериментальна перевірка ефективності визначених шляхів формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Наукова новизна даної роботи полягає у дослідженні ефективності шляхів формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Методи дослідження. Застосовувався комплекс діагностичних методів, придатних для дітей молодшого шкільного віку: анкетування, опитування, спостереження тощо.

За структурою текст наукової роботи складається з двох розділів, які розкривають кожен свій аспект дослідження. Також в роботі є вступ та висновки. *У вступі* зазначено актуальність та важливість обраної теми. *Перший розділ* розкриває питання важливості толерантності в інклюзивному освітньому середовищі та шляхи формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами. *Другий розділ* спрямований на перевірку рівнів сформованості толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами; опис застосованих методів, форм та засобів виховної роботи з молодшими школярами щодо формування толерантності; визначення позитивної динаміки у молодших школярів щодо формування толерантного ставлення до учнів з особливими освітніми потребами. В ході дослідження ми дійшли головного *висновку*, що формування толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі є не лише актуальним, але й суттєвим для подальшого розвитку освіти та суспільства в цілому.

У роботі наведено три діаграми, які розміщуються у другому розділі дослідження. У ході дослідження було використано інформацію з 13 джерел інформації, посилання на які наведено у Списку використаних джерел.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета-тест
“Наскільки ви толерантні?”

Інструкція

Оцініть, будь ласка, наскільки ви згодні чи не згодні з наведеними нижче твердженнями. Поставте галочку навпроти кожного твердження.

ПІБ _____

№	Твердження	Абсолютно не згоден /не згодна	Не згоден /не згодна	Радше не згоден /не згодна	Радше згоден /згодна	Згоден /згодна	Цілком погоджуюсь
1	Діти з особливими освітніми потребами повинні мати ті самі права, що й інші						
2	Усіх людей з особливими освітніми потребами необхідно ізолювати від суспільства						
3	Бідняки та жебраки самі винні у своїх проблемах						
4	Нормально вважати, що твій народ кращий за всі інші						
5	З неохайними людьми неприємно спілкуватися						
6	Навіть якщо у мене є власна позиція, я готовий / готова вислухати й думки інших						
7	Я можу уявити людину з особливими освітніми потребами серед своїх друзів						
8	Якщо зі мною вчинять грубо, я відповім тим самим						
9	Я хочу, щоб серед моїх друзів були люди різних національностей						
10	Приїжджі повинні мати такі самі права, як і місцеві мешканці						
11	Людина, що мислить не так як я, викликає у мене невдоволення						
12	До деяких дітей важко добре ставитися						
13	Будь-які релігії мають право на існування						
14	До людей з особливими освітніми потребами будуть ставитись краще, якщо вони будуть більше інтегровані в суспільство						

15	Я хотів / хотіла би стати більш терпимим / терпимою до інших						
----	--	--	--	--	--	--	--

Обробка результатів анкети-тесту

“Наскільки ви толерантні?”

Для кількісного аналізу підраховується загальний результат. Кожній відповіді на пряме твердження присвоюється бал від 1 до 6 (“Абсолютно не згоден / не згодна” – 1 бал, “Цілком погоджуюсь” – 6 балів).

Відповідям на зворотні твердження присвоюються реверсивні бали (“Абсолютно не згоден / не згодна” – 6 балів, “Цілком погоджуюсь” — 1 бал). Потім отримані бали додаються.

Номери прямих тверджень: 1, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15.

Номери зворотних тверджень: 2, 3, 4, 5, 8, 11, 12.

15–35 — низький рівень толерантності. Такі результати свідчать про високу інтолерантність людини і наявність у неї виражених інтолерантних установок щодо навколишнього світу і людей.

36–75 — середній рівень. Такі результати показують респонденти, для яких характерне поєднання толерантних та інтолерантних рис. Тобто в одних ситуаціях ця людина поводиться толерантно, в інших може проявляти інтолерантність.

76–90 — високий рівень толерантності. Представники цієї групи мають виражені риси толерантної особистості. Водночас слід розуміти, що результати, які наближаються до верхньої межі (понад 85 балів), можуть свідчити також про розмивання у людини “меж толерантності”, що пов’язано, наприклад, із психологічним інфантилізмом, тенденціями до потурання, поблажливості чи байдужості.

ВИХІВНИЙ ЗАХІД НА ТЕМУ: «ТОЛЕРАНТНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ООП»

Мета: вчити «творити» добро через добрі справи, оволодівати мистецтвом спілкування та навичками взаємодопомоги; розвивати уявлення про такі поняття моралі, як доброта, чуйність, уважність, доброзичливість, співчуття; виховувати в учнів толерантне ставлення до людей-інвалідів, доброзичливе відношення, вміння співчувати людині, бажання прийти на допомогу та робити (хоч ненадовго) їх щасливими.

Організаційний момент

Вчитель: Що це таке? Коли воно є, марно тратимо, не дбаємо, а коли його не стане – віддали б усе, щоб повернути назад. (Здоров'я)

Діти, а як ви розумієте слово «ЗДОРОВ'Я»

Відповіді дітей:

Вчитель: На запитання «Що таке здоров'я?» сучасна наука налічує близько 300 визначень.

Здоров'я – це стан життя і діяльності людини за умови відсутності хвороб, фізичних дефектів, психологічне, соціальне та духовне благополуччя.

Здоров'я – це одне з основних джерел радості, щасливого і повноцінного життя.

Здоров'я можна зобразити у вигляді квітки із чотирма пелюстками. (Вчитель разом з дітьми обговорює і замальовує квітку. Це може ут і паперова заготовка). Перша пелюстка – це фізичне здоров'я, друга – соціальна складова, третя – психічна і четверта – духовна. (Вчитель витирає одну пелюсточку квітки) Якщо зірвати хоча б одну пелюсточку, ця квітка не буде повноцінною, так само як і людина, утративши хоча б якусь зі складових здоров'я. Сьогодні ми поговоримо про людей з порушеннями здоров'я, людей, які маючи різні вади, продовжують жити, досягати успіху, уміють радіти життю.

За допомогою гри ми познайомимось як можна радіти і пристосовуватися до життя різним особливим людям.

Слово «толерантність» ми намалювали у вигляді сонця. Нехай ваші відповіді будуть його промінчиками .

Вправа «Толерантність»

Мета: розширити знання та уявлення учнів про толерантну поведінку.

Здатність поводитися толерантно може стати особистісною рисою, а відтак – забезпечити успіх у спілкуванні. Толерантні люди більше знають про свої недоліки та

педагоги. Вони критично ставляться до себе і не звинувачують у своїх бідах інших. Вони не перекладають відповідальність на інших. Толерантна людина не розфарбовує світ двома кольорами – чорним і білим. Вона не акцентує увагу на розбіжностях між «своїми» та «чужими», а тому готова вислухати та зрозуміти думки інших.

Почуття гумору і здатність посміятися над своїм слабким місцем – особлива риса толерантної людини. У здатної до цього людини менша потреба домінувати та зверхньо ставитися до інших. Примітки:

1.Заздалегідь вертикально написати на плакаті великого формату слово «Толерантність» великими літерами.

2.Клас розподілити на пари.

Учасники витягають одну з літер цього слова, на яку і підбиратимуть значення слова «толерантність».

Наприклад: «Т» – терпіння, творчість, талант, «Л» – лагідність, ласкавість тощо.

3.Після обговорення учасники заповнюють великий плакат маркерами різних кольорів.

Дістаємо яскравий і наочний плакат, результат колективної творчості, зміст якого підготовлений учнями.

Читання оповідання В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти».

ЯК СЕРГІЙКО НАВЧИВСЯ ЖАЛІТИ

Маленький хлопчик Сергійко гуляв біля ставка. Він побачив дівчинку, що сиділа на березі.

Коли Сергійко підійшов до неї, вона сказала:

Не заважай мені слухати, як хлюпають хвилі.

Сергійко здивувався. Він кинув у ставок камінець. Дівчинка запитала:

Що ти кинув у воду?

Сергійко ще більше здивувався.

Невже ти не бачиш? Я кинув камінець.

Дівчинка сказала:

Я нічого не бачу, бо я сліпа.

Сергійко від подиву широко відкрив очі й довго дивився на дівчинку.

Так, дивуючись, він і додому прийшов. Він не міг уявити: як це воно, коли людина нічого не бачить?

Настала ніч. Сергійко ліг спати. Він заснув з почуттям подиву. Серед ночі Сергійко прокинувся. Його розбудив шум за вікном. Шумів вітер, в шибки стукав дощ. А в хаті було темно.

Сергійкові стало страшно. Йому пригадалася сліпа дівчинка. Тепер хлопчик уже не дивувався. Його серце стиснув жаль. Як же вона, бідна, живе в отакій темряві?!

Сергійкові хотілося, щоб скоріше настав день. Він піде до сліпої дівчинки. Не дивуватиметься більше. Він пожаліє її.

Аналіз оповідання.

– Уявіть, що ви познайомилися зі сліпою дівчиною. Як би ви поводитися з нею?

– Чи зважали б на її сліпоту?

– Чи підкреслювали б це у розмовах?

– А тепер уявіть, що вам зав'язали темною хустиною очі та залишили так ходити цілий день. Чи легко вам буде пересуватися квартирою, вулицею? Чи зможете в повній пітьмі знайти необхідну для вас річ? (Відповіді дітей.)

– Дійсно, втрата зору – це складне випробовування. Ми повинні бути милосердними, добрими та щирими до людей з такими вадами.

Вправа «Не бачу і не чую, не чую, але бачу»

Завдання: діти повинні закрити вуха і очі, а вчитель промовляє певну команду, по сигналу діти відкривають очі і вуха, і пробують виконати команду. Потім діти тільки закривають вуха, а вчитель промовляє команду, після сигналу пробують виконати.

Команди: Присісти, підстрибнути і тд.

А ще є люди з порушенням опорно-рухового апарату. Вони можуть пересуватися за допомогою палиці, візка, милиць, чи просто злегка шкутильгаючи. Часто до приміщень добудовують спеціальне пристосування, яке називається пандус, що допомагає таким людям потрапити до приміщення.

А в нашій школі є додаткова прибудова- пандус? Так в нашій школі є також пандус, тож зверніть будь-ласка увагу і на перерві огляньте цю прибудову.

Практичне завдання:

Вправа: «Перешкоди»

Мета: донести в доступній формі про можливості людей з порушенням ОРА.

Обладнання: стільці, книги

1. Спробувати пройти смугу незначних перешкод зі стільців на одній нозі.

2. Спробувати взяти книгу без рук зі столу чи парти і перенести на іншу, відкривши на відповідній сторінці. (для перших класів уже книга лежить)

-Чи складно було виконувати? (відповіді дітей)

Уявіть скільки в нас виникло складностей, а ці люди пристосовуються, і навіть у кого немає рук пишуть за допомогою ніг, гортають сторінки, пишуть, чистять зубки і тд. Тому не

потрібно бути байдужим до цих людей і коли їм потрібна наша допомога, наприклад у переході вулиці, необхідно допомогти.

Заклучна частина.

Гра «Я бажаю собі і всім вам...»

– Наш урок добігає кінця, я пропоную вам виконати вправу «Побажай добра собі і всім»

Запам'ятайте такі слова: "Людина живе лише один раз, і так хочеться залишити добрий слід на згадку про себе. І щоб не сталося в житті у кожного з вас, завжди пам'ятайте, що ви живете на планеті Земля і носите ім'я Людина. А людина починається з добра. І творити добро – значить бути щасливим» Отже напишіть на сердечках одним словом, що ви бажаєте собі і всім оточуючим, і по черзі побожайте вслух, починаючи словами: « Я бажаю собі і всім вам.....» , сердечка, прикріпіть до дерева ваших сподівань, і нехай воно зігріє вас своїм теплом.

Отже «Я бажаю собі і вам добра».

КВЕСТ-ГРА

«Толерантність як запорука людяності»

Цілі і завдання:

- розвинути у дітей розуміння почуттів інших людей, що виникають у проблемних ситуаціях;
- дати узагальнене уявлення про доброзичливість і толерантність;
- виховувати якісне ставлення до людей які поруч;
- прищеплювати навички ввічливості з друзями та рідними.

Форма проведення: гра - квест

Плакати з висловлюваннями:

«Людина, яка ненавидить інший народ, не любить і свій власний»

(М Добролюбов)

« Своїм терпінням ми можемо досягти більшого, ніж силою.»

(С.Брек)

«Нетерпимість є ознакою неучтва»

(китайське прислів'я)

« Кожна зла людина не буває щасливою»

(Ювеал)

Хід проведення

В любові знайди свою ціль,

Підставити вмій де плече, а де руку,

Прости всі образи і біль.

Вмій стримати прояв нещадного гніву ,

Терпимим до інших ти будь,

Добрим, порядним, чутливим і ніжним,

Та посмішку не забудь!

Вступне слово вчителя.

Сьогодні наша розмова присвячена толерантності. Не всім, може бути, знайоме це слово. На перший погляд, звучить воно абсолютно незрозуміло. Але сенс, який воно несе, дуже важливий для існування і розвитку людського суспільства.

Сучасна культурна людина - це не тільки освічена людина, але людина, що володіє почуттям самоповаги, яку шанують оточуючі.

Поняття «толерантність» є синонімом слова «терпимість», саме так воно звучить латинською мовою. Толерантність людей є найважливішою умовою миру і злагоди в сім'ї, колективі та суспільстві. Адже соціальні взаємовідносини постійно змінюються, породжуючи то гармонію, то однобічну перевагу, а то й зіткнення безпосередніх інтересів. У різних людей – різні погляди на життя, працю, кохання. Чи завжди ми поважаємо думки, погляди інших? Як треба поважати інших? Чи треба прагнути, щоб інша людина сприйняла ваші погляди? Проявляти нетерпимість чи бути толерантним?

Міжнародний день толерантності, проголошений 16 листопада 1995 року на 28 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО.

Ідеї толерантності стали актуальними не сьогодні. Стаття 1 Загальної декларації прав людини (1948 рік) проголошує: «Усі люди народжуються вільними і рівними у своїх гідності та правах». Тому агресивність, конфронтація, відчуженість мають поступитися місцем толерантному ставленню людей одне до одного, взаєморозумінню й довірі.

- Наше завдання сьогодні є навчитися розрізняти толерантні та не толерантні вчинки, виявляти толерантне ставлення один до одного, а також визначати рівень власної толерантності кожного за допомогою тесту.

- На нашій планеті існує дуже велика кількість різних людей. Всі ми несхожі один на одного і щоб мирно співіснувати, нам треба миритися з цим розмаїттям.

Сьогодні ми з вами проведемо квест «Толерантність як запорука людяності». Для початку ви маєте ознайомитись із маршрутним листом до квесту.

Правила нашого спілкування:

- щирість у спілкуванні;
- активна участь;
- повага до мови;
- довіра;
- дбайливе ставлення до інших;

Перша зупинка «Ці компліменти для тебе»

Перша ваша зупинка називається «Ці компліменти для тебе». Усі ви любляете, коли вас хвалять і кажуть приємні про вас слова, чи не так? Пропоную вам гру «Компліменти»!

Всі станьте коло, будемо один одному кидати м'яку іграшку, і по черзі, говорити щонебудь приємне одному з учасників групи. Ім'я сусіда вимовляють в лагідній формі і говорять те, що в ньому подобається (Наприклад, «У Тетянки прекрасні очі», «Наталка чудово співає», «Максимко - класний друг, він дуже щедрий»).

Обговорення:

- Що ви відчували, вимовляючи компліменти?
- Що ви відчували, коли вам говорили компліменти?
- Чи відчували ви якісь складності в ході придумування компліментів? Які?

Друга зупинка «Інформаційна хвилинка про толерантність»

Визначення слова толерантність різними мовами земної кулі звучить по-різному:

- в іспанській мові воно означає здатність визнавати відмінні від своїх власних ідеї або думки;
- у французькій мові - відношення, при якому допускається, що інші можуть думати чи діяти інакше, ніж ти сам;
- у англійській мові - готовність бути терпимим, поблажливим;
- у китайській мові - бути великодушним по відношенню до інших ;
- в арабській мові - прощення, поблажливість, м'якість, милосердя, співчуття, терпіння, прихильність до інших;
- в українській мові - здатність терпіти щось або когось (бути витриманим, витривалим, стійким, вміти миритися з існуванням чогось, когось).

Слово вчителя.

- Яке з визначень вам імponує найбільше? (Відповіді).
- Чому, на ваш погляд, в різних країнах визначення різні? (Відповіді).
- А що ж об'єднує ці визначення? (Відповіді).
- Чому так актуальна толерантність в даний час? (Відповіді).

(Далі учасники узагальнюють все сказане, роблять висновок, що **толерантність - не пасивне, неприродне підкорення думці, поглядам і діям інших, не покірне терпіння, а активна моральна позиція і психологічна готовність до терпимості в ім'я позитивної взаємодії між етносами, соціальними групами, в ім'я позитивної взаємодії з людьми іншої культурної, національної, релігійної або соціальної середовища.**)

3 зупинка «Квітка толерантності»

Заповніть пелюстки квітки асоціаціями, що характеризують толерантність.

Толерантність - це...

- прощення
- повага до прав інших людей

- співробітництво, дух партнерства
- сприйняття інших такими, якими вони є
- повага до людської гідності
- милосердя
- співчуття
- терпимість до думок, віросповідань, поведінки інших людей
- допомога у якійсь справі
- розуміння та повага до своєї другої половинки.

4 зупинка «Прикметник добери»

Діти, спробуйте разом на кожну літеру слова толерантність дібрати рису характеру (слово прикметник), притаманну толерантній людині.

(На екран висвітлюється слово толерантність, учні по черзі називають рису характеру).

- Т – товариський
- О – об’єктивний, особливий, оригінальний
- Л – лояльний, лагідний
- Е – енергійний, елегантний
- Р – розсудливий, рівний
- Н - надійний, найдорожчий
- Т – терплячий
- Н – незалежний, найдорожчий
- І – інтелігентний, ідейний
- С – співчутливий
- Т – тактовний
- Б

5 зупинка «Стежками фольклору»

Завдання: поєднати частини «розсіпаних» прислів’їв.

- Як ми до людей, так і люди до нас.
- Добре ім'я — найкраще багатство.
- Живи для людей, поживуть люди і для тебе.
- Не бажай другому того, чого сам не хочеш.
- Не дарунок дорогий, а дорога любов.
- Що тобі не мило, другому не зич.

6 Зупинка «Людина з планети Земля»

Створіть портрет толерантної особистості, записавши риси у силует людини.

- Добрий
- дратівливий
- сильний
- нечесний
- відданий
- веселий
- злий
- усміхнений
- чуйний
- брехливий
- сміливий
- чесний
- уважний
- агресивний
- байдужий

По черзі діти називають обрані якості.
Створюється загальний портрет людини з планети Земля.

7 Зупинка «Чи толерантна я людина?»

Тест «Чи толерантна я людина?»

(Вибери ту відповідь, яку ти вважаєш вірною)

1. Для того, щоб не було війни.
 - а) нічого не можливо зробити, тому що війни будуть завжди
 - б) треба зрозуміти, з якої причини вони відбуваються
2. В ліцеї розповідають про героїв, які проявили толерантність.
 - а) тобі це не цікаво
 - б) ти бажаєш більше дізнатись про них
3. Ти протистоїш насильству.
 - а) насильством
 - б) приєднуєшся до інших людей, щоб сказати «Ні»
4. Тебе зрадив товариш.
 - а) ти йому помстишся
 - б) ти будеш намагатися налагодити з ним відносини
5. Коли говорять про дітей, що постраждали від війни.
 - а) ти почув і забув
 - б) співчуваєш і хотів би чимось допомогти
6. Ти не згоден з кимсь.
 - а) ти не даси йому домовити
 - б) ти його дослухаєш
7. На уроці ти вже відповідав
 - а) ти хочеш відповідати ще
 - б) ти даси змогу відповідати іншим
8. Тобі пропонують листуватися з іноземцями
 - а) тобі це не цікаво, ти не хочеш ділитися з ними своїми мріями, своїми думками
 - б) тобі цікаво з ними листуватися, пізнавати про їх життя, їх мрії, ділитися своїми мріями

Якщо в тебе майже одні «б».

Ти проявляєш високу толерантність. Ти в майбутньому будеш громадянином мира, відповідальним, активним провідником миру у всьому світі. Розкажи друзям, як тобі це вдається.

Якщо в тебе від 3 до 7 «б».

Ти не дуже толерантний. Ти намагаєшся завжди нав'язати свої ідеї. Але ти допитливий, в тебе добра уява. Використовуй ці якості для боротьби з нетерпимістю.

Якщо в тебе менше ніж 3 «б».

Ти зовсім не толерантний. Якби ти був більшим оптимістом і тобі би подобалось вести дискусії, ти би став більш щасливим. Намагайся прикладати для цього більше зусиль.

8 Зупинка «Із життєвого досвіду»

Вправа-рольова гра

Завдання:

1) Розкажіть про якийсь випадок із свого життя, коли ви навмисне до когось ставились нетолерантно . Як би ви зараз виправили своє ставлення, подивившись на ситуацію з іншого боку.

2) Чи траплялося у вашому житті таке, коли вас дуже сильно образили або принизили при однолітках. Чим закінчилась така історія. Зробіть висновок у цій ситуації та можливі шляхи вирішення , які б не призвели б до цього прикрого випадку.

9 Зупинка «Всі такі різні, але чимось схожі»

Потрібно розділитися на пари і назвати по 2 схожі риси і 2 риси, які вас відрізняють один від одного. Після цього за 30 секунд потрібно об'єднатися у групи за різними ознаками: ім'я, стать, колір волосся, гороскоп, зріст, колір очей і т.д.

Вчитель. найважливіше при спілкуванні з іншими людьми - це володіти собою, приймати чужу думку, вміти чути інших, дуже важливо сформувати у себе звичку терпимо і навіть з інтересом ставитися до думки інших людей, і тоді багатьох проблем можна уникнути. Все це є риси толерантності, тобто терпимості. Давайте перевіримо себе - наскільки кожен з вас володіє рисами толерантної особистості на наступній станції.

10 зупинка «Чарівні окуляри»

Вправа «Чарівні окуляри»

Учитель показує дітям коробку й повідомляє:

– Тут у мене лежать «чарівні окуляри». Той, хто їх одягне, буде бачити в інших людях лише гарне, навіть ті гарні риси, які людина приховує. Той, хто одягне ці окуляри, сам стане кращим.

Учитель одягає окуляри, підходить по черзі до кожної дитини і каже про неї щось гарне. Він пропонує дітям приміряти ці окуляри і помітити в товаришеві те, чого діти не бачили раніше. Діти по черзі приміряють «чарівні окуляри» і називають гарні риси своїх однолітків.

11 зупинка «Дерево толерантності»

Наша Земля – це те місце, де ми всі можемо любити один одного, дотримуватись традицій і продовжувати робити добро та дарувати хвилини щастя.

Спробуємо із вами виростити символічне дерево Толерантності на нашій планеті Земля. Нехай наше дерево подарує всім соковиті плоди. На яблучках пишемо, що треба зробити, щоб наш клас, заклад став простором толерантності, щоб відношення між нами стали як можна більш толерантними. Яблучка приклеїмо до дерева. **Діти пишуть:**

- співчувати;
- розуміти інших;
- поважати;
- підтримувати;
- терпіти;
- прощати;
- бути доброзичливими;
- бути милосердними;
- бути м'якими;
- бути готовими до примирення;
- визнавати;

Класний керівник Дякую всім за активну участь у квесті. Я сподіваюсь, що наша зустріч залишить глибокий слід в душі кожного, допоможе нам усім зрозуміти, що тільки повага один до одного, взаєморозуміння, терпимість, дотримання рівноправності врятують світ.

Ми не зможемо відразу зробити толерантними ні свою поведінку, ні поведінку інших людей. Однак важливий навіть один маленький крок у цьому напрямку.

Нехай кожен з вас, нехай наш клас, наша школа, наше село, наша Україна завжди будуть островами толерантності для всіх жителів великої планети Земля.

Толерантність врятує світ

Толерантне ставлення людини
Збереже планету від негод,
Розрубає мотлох павутини,
Переріже нитку перешкод.
Толерантне ставлення до всього
Збереже, врятує і спасе,
Допоможе вглядіть перемогу,
Допоможе витримати все.

Додаток Г

